

ÁLTALÁNOS PSZICHOLÓGIA 4

NYELV

Polonyi Tünde

**Debreceni Egyetem, Általános Pszichológia
Tanszék**

NYELV ÉS GONDOLKODÁS

Nyelvi relativitás hipotézise (Sapir-Whorf hipotézis): a nyelv meghatározza a gondolkodás (kognitív folyamatok) szerkezetét.

- az egyes nyelvek eltérően tagolják a világot.
- A nyelv az embert „kognitív univerzumba” zárja
- A nyelvi különbségek hajlamossá tehetik az embereket, hogy
- különbözőképpen lássák a világot
- Kultúrán belüli csoportokra is érvényes lehet

Érvek: Egyes eszkimók által használt nyelvben a hóra 4 szó, 13 filippino szó a rizsre, stb.

1. Tanuláselmélet

Bandura és Skinner: a gondolkodás határozottan megváltozik, amint elsajátítjuk a nyelvet

2. Piaget: gondolkodás meghatározza a nyelvet
szimbolikus gondolkodás!
nyelv nincs befolyással a gondolkodásra

3. Nativisták: nyelv – specifikus mentális képesség, egyéb kognitív
funkcióktól független

4. Kulturális megközelítés (Vigotszkij)
nyelv és gondolkodás közötti kapcsolat nem állandó,
fejlődik és fejlődik a köztük levő kapcsolat is; a gondolkodás és a beszéd a
beszédtanulás során kapcsolódik össze

Bruner: kisgyerekkorban a két fejlődés egy irányba tart és egymásban változásokat érnek el

„A nyelvelsajátítást nem lehet visszavezetni sem a nyelvi kód virtuóz megfejtésére, sem az általános kognitív fejlődés melléktermékére, sem a felnőtt beszédének fokozatos átvételére néhány lehetetlen indukciós mutatóványon keresztül. Inkább egy olyan szövevényes folyamatról van szó, amelyben a felnőtt mesterségesen úgy rendez el a világot, hogy a gyerek kulturálisan sikeres legyen azáltal, hogy azt teszi, ami neki természetes és olyan emberek között, akiknek a hajlamai ugyanezt diktálják.”

**Ma az enyhébb megfogalmazás:
„hatással van” nem elfogadhatatlan.**

MIRE JÓ A NYELV?

**Beszéd (értése, leírása, olvasása, produkciója)
normális felnőtt embereknél a
legtermészetesebb tevékenység .**

**Különböző készségek közül van, amit egyesek
tudnak, mások nem (olvasás, számolás, kül.
agytornák), de mindenki képes egy bonyolult
nyelvi rendszer elsajátítására – *alapvető
rejtély***

MIRE JÓ A NYELV? (Crystal, 1997)

- **Kommunikáció** - Gondolatok közlése, közvetítése – tanulunk egymástól
- **Gondolkodás eszköze** – koncentrációt segíti – belső beszéd (Vigotszkij): szavak mentális használata (matek, szerelés)
- **Érzelmek kifejezése**
- **Szociális interakció** - pl. Fesztelen kapcsolattartás záloga – jelezzük a barátságos szándékot („köszönöm”, „egészségedre”)
- **Tények regisztrálása** (magunknak és másoknak)
- **Identitás kifejezése** („Hajrá Fradi”)
- **A környezet kontrollja** (varázslás, imák)
- **Játék** (szórakoztató rímek, humoros szövegek)

NYELV

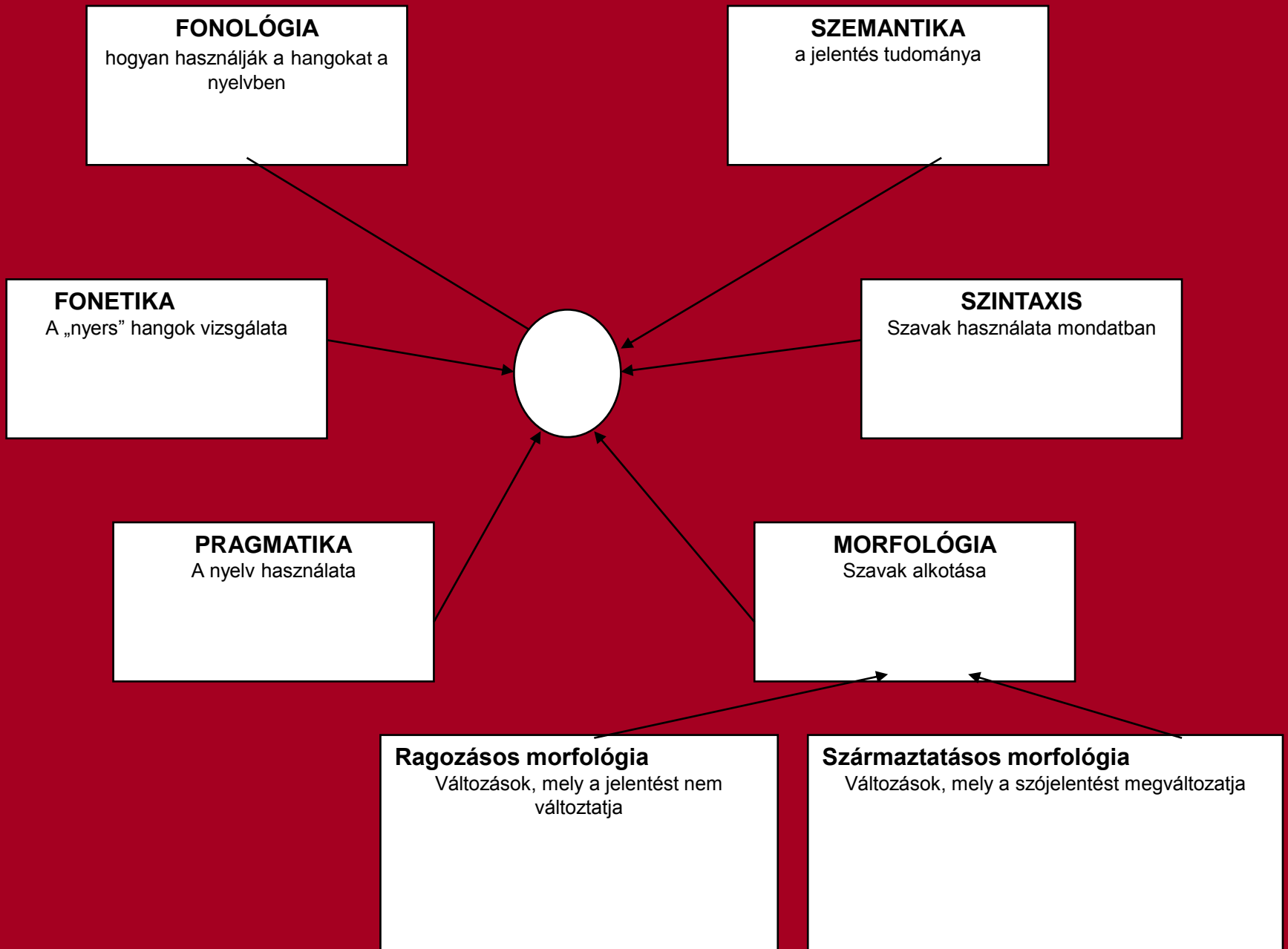
Szimbólum- és szabályrendszer, amely lehetővé teszi a kommunikációt

A szavak reprezentációit a **MENTÁLIS SZÓTÁR**-ban tároljuk: összetevő hangok (fonológia), jelentés, írott forma (ortográfia), lehetséges szintaktikai szerepek

Kb. 70 ezer szót ismerünk

Nyelvi szintek

- két fontos használat: produkció és megértés
- 2 alapvető tulajdonság: különböző szinteken szerveződött + produktív
- szintek közti mozgás: mondategységek – szavak, előtagok, toldalékok – beszédhangok

Számos nyelv van, ezeknek vannak közös vonásai:

- Van hangrendszerük (**fonológia**)
- Szabályok szerint alkotják a szavakat (**morfológia**)
- Van szótár és jelentés rendszerük (**lexikon és szemantika**)
- Van szabályrendszerük a mondatok alkotására (**szintaxis**)
- Vannak szabályok arra, hogy miként kell egy nyelvet a társas rendszerben alkalmazni (**pragmatika**)

Mi kell ahhoz, hogy nyelv legyen? (Hockett, 1960):

- 1. Vokális hangcsatorna (ennek lehetnek alternatívái, pl. gesztus)**
- 2. Szétáradó átvitel és irány-recepció (a jel áramlik sokfelé, és a vevő lokalizálja, honnan jön). Ez megvan az állati kommunikációban is**
- 3. Gyors elenyészés. („Írott beszédnél” ez nem követelmény)**
- 4. Felcserélhetőség (Aki beszél, meg is érti amit más beszél)**
- 5. Teljes visszajelentés (hozzáférés a saját produkcióhoz)**
- 6. Szemantikus jelleg (a jel valamit jelent: kapcsolódik a nyelven kívüli világhoz)**
- 8. Mesterségesség (a jelek absztraktak, néhány hangutánzó szó kivételével nem hasonlítanak ahhoz, amit kifejeznek)**

Mi kell ahhoz, hogy nyelv legyen? (Hockett, 1960):

9. Diszkrét jelleg (a jelek egyediek)

10. Áthelyezés (a kommunikációs rendszer használható arra, hogy távoli dolgokat fejezzen ki)

11. Nyitottság vagy produktivitás (könnyen lehet új üzeneteket alkotni)

12. Tradíció (a nyelv tanulható és tanítható)

13. A mintázat kettőssége (jelentés nélküli elemek kis csoportja, fonémák, hangok egy sor önkényes szabály alapján kombinálódva magasabbrendű, jelentéssel bíró elemeket hoznak létre)

14. Megtéveszthetőség (lehetőség a becsapásra, hazugságra)

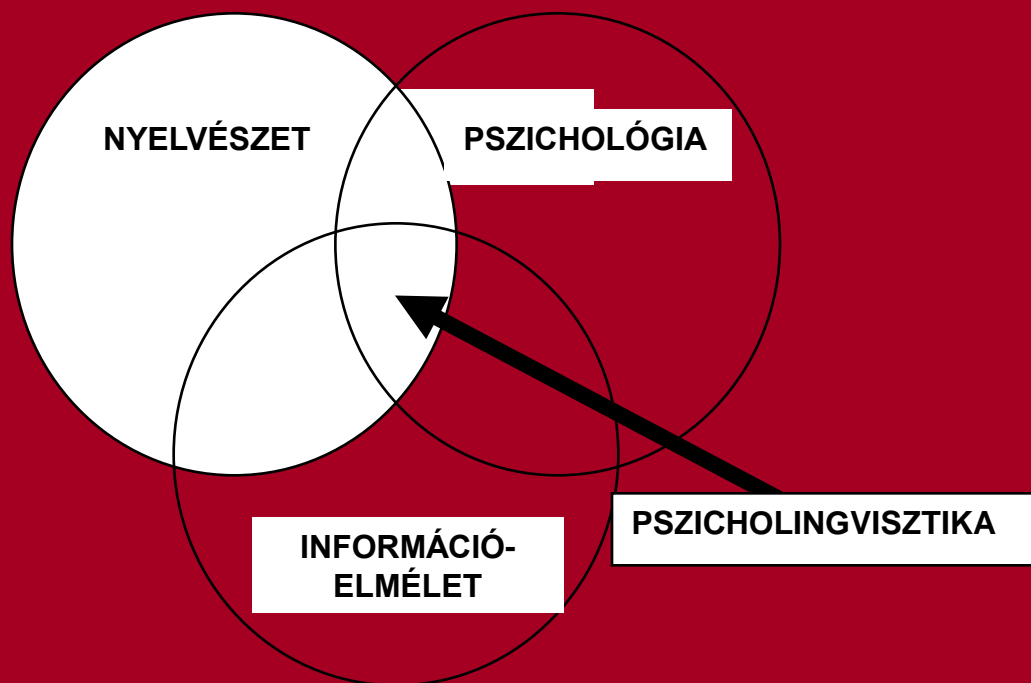
15. Reflektivitás (lehet magáról a kommunikációs rendszerről is kommunikálni - pl. e kurzus tematikája)

16. Tanulhatóság (egy adott nyelv beszélője megtanulhat egy másik nyelvet is).

Pszicholingvisztika – a nyelvvel kapcsolatos pszichológiai jelenségek vizsgálata

- megértés, produkció, írás, olvasás, beszéd vizsgálata; nyelvelsajátítás, nyelv kapcsolata más pszichológiai rendszerekkel stb.

A *pszicholingvisztika* kifejezés 1951 óta ismert, és olyan interdiszciplinális tudomány, mely a nyelvészet, a pszichológia és a kommunikáció-tudomány/információelmélet metszeteként alakult ki.

A nyelv nem egyenlő a kommunikációval.

A kutya kaparja az ajtót, amikor kimenne.

A méhek jellegzetes tánccal fejezik ki, hol vannak a megfelelő virágok.

A papagáj mondat-jellegű hangsorokat hallat.

A majmoknak bonyolult kommunikációs rendszere van.

DE:

Azzal a hierarchikus rendszerrel, amit mi „játszi könnyedséggel” használunk, egyik sem rendelkezik.

Nem rendelkeznek azzal a végtelen kreativitással, mint amivel a nyelv.

A nyelv szimbólumok manipulációja, mely kifejezhet különböző elvontságú kategóriákat, lehet vele hivatkozni nem létező kategóriákra.

Nyelv = szimbólum- és szabályrendszer, amely lehetővé teszi a kommunikációt

A nyelv elemei vonásainak felderítésére állati nyelvtanulás feltérképezése

Evolúciós gondolat – legközelebb állnak az emberekhez, ezért kell lenni náluk is valamilyen nyelvi képességnek

Legtöbb vizsgálat emberszabású majmokkal

1661 – cercófmajom Guineából: ? meg lehetne tanítani beszélni v. jelelni?

Kellogg és Kellogg (1933): csimpánzokat gyermekükkel együtt nevelték.

Sohasem mondott érthető szavakat.

Hayes (1951): Viki egy angol családban: 4 szót mondott: papa, mama, csésze és fel - ők értették, mások nem

Ezért többen nem hangos beszéddel próbálkoztak.

Garner és Garner (1975): Amerikai jelnyelv (Washoe): beállítani a jelet a kezén, nem utánczás

vannak természetes, genetikailag meghatározott jeleik, erre lehet építeni, de elővigyázatosnak kell lenni az értelmezésnél (süketnéma asszisztensek + mondatszerkesztés)

4 évesen 85 szó produkciója és megértése. Néhány év múlva kb. 120 szó.

Túlgeneralizációs hibák (mint gyerekek is): *virág*: használja virágillatra is.
új szavak alkotása: víz+madár=hattyú, kacska → „*vizi madár*”.

Több egységből álló sor: „*Washoe sorry*”
„Wh (what, where, who) kérdések
Továbbadott jeleket „nevelt gyerekének”.

Nim (*Terrace et al., 1979*): 125 jel, gyakoriak a két jeltől álló kombinációk.

A hosszabbaknál ismétlődések: „*banán eszik én banán eszik.*” Kevés a spontán jeladás (90% válasz a gondozónak).

Plasztik szimbólumok (*Premack, 1971, 1986*). Sarah. *műanyag lapocskák*

(fokozatos) formálás, kemény kondicionálás

Sorozatokat produkál, ezen belül helyettesít más szimbólumokkal. „Randy give apple Sarah” -- „Randy give banana Sarah.”

De nincs bizonyíték arra, hogy valódi szintaktikai egységeket alkotott volna.

egyszerű asszociáció, de be tudott számolni a jel tulajdonságairól is (kék háromszög)

Rumbaugh: Lana: jeles billentyűzet

- számítógép írta le a beszélgetéseket
- tágas szoba
- fokozatos formálás (transzfer is – máshová tették a billentyűket)
- tárgyak kérése, színmegnevezés
- „narancsszínű alma”: nem a próbaszerencse tanulás bonyolultabb esete?

Rumbaugh: Matata (teljesen sikertelen) és Kanzi – törpecsimpánz (bonobó) (Savage-Rumbaugh, 1990)

- Kanzi nem formális tréningen ment keresztül, először anyja szimbólum-rendszerét figyelte
- 30 hónaposan 7 szimbólumot tudott,
- 46 hónaposan 50-et, amiből 8000 kombinációt képzett (jobb, mint egy 2 éves gyerek).
- A szórend szabályszerű volt, de a „szintaxis” kialakítása nem volt összehasonlítható egy gyerekével.
- Funkcionális szavak hiányoztak, nem volt morfológia
- A szójelentések nem voltak „tiszták” (például az „eper” jelentéséhez hozzátartozott az is, hogy oda utazni, ahol eper nő)

- megfigyelések útján, jutalom nélkül használta a jeleket a gépen
- kommentálta az eseményeket, előrejelezte saját akcióit
- nagyon jó megértési képesség
- korai nyelvi tapasztalatok szerepe!
- Két éves kislány teljesítményével összehasonlítva az övét utasítások végrehajtása feladatban: mindketten 70 %-os teljesítmény

Patterson: Kokó (gorilla!)

- 1 éves korától
- 10 éves korára 400 jel

Ha külön-külön vesszük, akkor a Hockett-féle jellemzők megvannak:

- Specifikus jelek egyes szavakra.
- Olyan objektumokra is használták, melyek nem voltak jelen.
- Hogy a jel-jelentés viszony milyen, az tisztázatlan, az legalább is látszik, hogy asszociáció van a jel és a referens között.
- Új kombinációk születtek.
- Sarah a jel-rendszerrel is kommunikált, valamiféle szintaktikus rend is kialakult.

- Mindazonáltal az egész „másképp néz ki” mint az embergyereknél. Az a **spontán könnyedség**, ahogy a gyerekek tanul nincs meg. **Kötött** az idői-téri kontextushoz, a **szerkezetek konzisztenciája** kisebb, **kérdések** ritkák.
- Nincs meg az a **nyelv-felfedező törekvés**, mint a gyerekek nyelvhasználatában.
- **Chomsky**: a nyelv fajspecifikus, és alapja veleszületett. Az emberek rendelkeznek „nyelvkialakító szerkezettel”.
- *Language acquisition device* (LAD).

Chomsky: „ha egy állat olyan előnyös képességgel rendelkezne, mint a nyelv és eddig nem használta volna, az olyan evolúciós csoda lenne, mint ha egy eddig nem ismert szigeten találnánk egy olyan fajt, amelyiket meg tudnánk tanítani repülni.”

(nyelvelsajátító szerkezet, egy struktúra, amely csak az embernél fordul elő)

Kommunikáció

Állat

- zárt, véges (max. 50 üzenet)
- „Itt és most”
- behatárolt szemantika
- szemantika és pragmatika nem válik szét
- majom: 200-300 szó
- nagyon sok expozíció
- megerősítés
- nem tanítják utódoknak
- nincsenek jelentés nélküli elemek

Ember

- nyitott, végtelen (produktivitás)
- múlt és jövő fogalma
- tényellentétes állítások, hazugság
- pragmatika
- 5-6 éves gyerek 5000-6000 szó
- 1,9 év – 3 kétszavas mondat
- 2,8 év – 497 mondat
- 2 expozíció elég
- tanítják az utódoknak
- mondatszerkesztés (sorrendváltoztatással jelentésváltoztatás)

Nyelv és kommunikációs szándék

- Állatokból hiányzik a tág értelemben vett nyelvtan. Nem tudnak kreatívan újrakombinálni jeleket
- Kommunikációs szándék tulajdonításának hiánya – Pragmatikai flexibilitás hiányzik
- Mentális állapot tulajdonítás hiányzik – szándék, vágy, vélekedés
pl. autizmus – pragmatikai problémák, szó szerinti, felszíni jelentést megértik, de kommunikációs szándékot nem

NYELVELSAJÁTÍTÁS

Vegetatív hangok (0-6 hét)

Nevet (16 hét)

Vokális játék (4-6 hó)

Gagyogás (6-16 hó)

Egy szavas kijelentés (10-18 hó)

Két szavas kijelentés (18 hó)

Távirati beszéd (2 év)

Teljes mondat (2 ½ év)

MI „HAJTJA” A NYELVI FEJLŐDÉST?

Példák gyermekkori hibákra

Gyermekkori lexikai újítások példái

Utánzás:

A kijelentések felületes elemzése is mutatja, hogy nem utánozzák a felnőtt kijelentéseket. Nem olyanok a hibák, nem olyanok a szerkezetek. Jelentős viszont a szerepe az akcentusban, az intonációban, abban, hogy milyen szótári egységek alakulnak ki.

MI „HAJTJA” A NYELVI FEJLŐDÉST?

Gy: *Cica* (a számárra mutat)

A: *Nem, ez csacsi*

DE: (angol példa, 18 hónapos)

A: *Say: tur*

Gy: *tur*

A: *Say: tle*

Gy: *tle*

A: *Say: turtle*

Gy: *kurka*

Jelentősek a kulturális különbségek: *Van ahol korigálnak, van ahol nem.*

Rendhagyó alakok: először helyesen mondja (*pl. gave*), majd rosszul (*gaved*), majd újra jól. - Senki nem erősítette meg a „gaved” alakot.

Tanítják-e egyáltalán a felnőttek a gyerekeket?

Interakció: a felnőttek dajkanyelvet (gyermekre irányuló nyelv, motherese, baby talk) használnak.

Jellemzői:

Fonológia: egyszerűsítés, magasabb hang, kiélezett hangsúlyok, hosszabb szünetek, lassabb sebesség

Lexikai jellemzők: korlátozott szótár, adott helyzetre jellemző tartalom, specifikus alakok

Szintaxis: rövidebb kijelentések, kevésbé komplex kijelentések

Ezek segítenek, de nem minden kultúrában szokásosak. Az emberek hasonlóan beszélnek külföldiekkel

Továbbá: nem igazodik a gyerek fejlettségéhez, már akkor is használják, amikor még nincs meg a gyerek fejlettsége hozzá. Fontosabb lehet a **nem-specifikus szerep: fenntartja a gyerek figyelmét.**

A nyelv egészének megértését segíti elő a gyermeki első nyelv elsajátítása is

- Preferálja az emberi beszédet
- Megkülönböztetik az anyanyelv hangjait más nyelvekétől
- 3 területen fejlődés *az első évben*: hangadás, beszédészlelés és interakció

HANGADÁS

1. elsődleges biológiai hangok (0-8 hét)

- reflexes hangadások (sírás, kiabálás) + vegetatív hangok
- sírás: a magánhangzóhoz hasonlít, nem könnyű elkülöníteni a kül. sírásokat

2. gőgicsélés és nevetés (8-20 hét)

- reagálás mosolyra és beszédre
- csendesebb, alacsonyabb hangfekvésű és dallamosabb, mint a sírás
- 4. hónapban első torokból képzett kuncogások és nevetések
- sok ajakmozgás, nyelvmozgás, utánzás

3. játékos hangadás (20-30 hét)

- sűrűn ismétlődő mássalhangzó és magánhangzó sorozatok
- a hangfekvés magasabb
- az összes nyelv hangjai lassan kivesznek, ha nem kapnak megerősítést
- kapcsolat felfedezése a hangképzés és hallás között (süket csecsemők eddig 'beszélnek')

4. gagyogás (25-50 hét)

- bababa, adu
- a beszéd megkezdése után is gyakran megmarad, néha 18 hónapos korig is
- ugyanazt a néhány hangot használják – ezek lesz azután a korai beszéd hangjai is
- nincs kapcsolat a korai és változatos hangképzés és a későbbi szellemi vagy nyelvi fejlődés között

5. dallamos megnyilatkozások (9-18 hónap)

- bizonyos szótagokat mindig ugyanazon dallammal használják
- a szülők jelentéssel ruházzák fel a megnyilatkozásokat

Szótári robbanás (18. hótól): 400 körüli szó

- Nem egyszerűen szavakat tanulnak, hanem gesztucsoportokat

„itt van az ágyon a cica”

Egyszavas mondatok – adott helyzetben van értelmük

Labda = hozd vissza, add ide vagy játsszunk

Egyre bonyolultabb mondatok értése és produkciója

BESZÉDÉSZLELÉS

Hang:

- első napokban már a hangforrás felé fordítják fejüket
- anyjuk hangját preferálják
- hangok megkülönböztetése: pa-ba – 1 hónapos korban – vizsgálat

Beszédértés:

- gögicséléstől reagálni kezdenek a hangszínekre
- helyzet és megnyilatkozás összekapcsolása (tapsolj, pá-pá)
- 6. hónaptól megértés
- első év végén 8 gyerek közül 6 gyerek 20 szót értett, 1 gyerek 60-at
- megértés hamarabb egy hónappal, mint az első szavak!

INTERAKCIÓ

- már az elejétől beszélnek hozzájuk
- értelmezik a csecsemő hangjait, megadják a szünetet a lehetséges válaszra
- rengeteg kérdés
- megteremtik a későbbi társalgás alapjait

FONOLÓGIAI FEJLŐDÉS

- nyelvek hangrendszerének vizsgálata

1 éves kor:

- tudják, hogy a felnőttek a hangokat jelentés-különbségek kifejezésére használják (por, bor)
- szavak felismerése hamarabb fejlődik
- produkciós képesség: 2-3 mássalhangzó és egy magánhangzó
- ugyanaz a hangkombináció sok szót fejez ki
(báj = láb, lámpa, labda)

2 éves kor:

- több mint egy tucat mássalhangzó és magánhangzó használata
- több mint 200 szó érthető (!) kiejtése (nem feltétlenül helyes)

Általános tendenciák:

(mindig vannak kivételek!)

- “kedvenc” hangok (*pinc, ninc, Balács*)
- bizonyos hangok kerülése (pl. msh-k a szó végéről) – bontsd ki = bonta
- a szó eleji msh-kat használják előbb helyesen, végén nem feltétlenül
- rövid időn belül ugyanazt a szót többféleképpen ejtik ki
- réshangok → zárhangok (*szereti → teteti*)
- mássalhangzó torlódás kerülése (*krampusz → kampusz*)
- hangsúlytalan szótagok elhagyása
- hang-illeszkedés: egy szó egyik részén levő hangok megváltoztatják a szó másik részén levő hangok kiejtését (*kutya → tuta*)
- l és r hangok helyett inkább /j/: (*róka → jóka, lapoz → japoz*)
- „fisz”-jelenség: a gyermekek sokat tudnak a felnőtt fonológiáról
- reduplikáció: bizonyos szavak eltérő hangalakú szótagjai a gyermek beszédében egyforma hangalakúak lesznek – víz = vivi; egyesekre fokozottan jellemző, hosszabb ideig; segít a kiejtés fokozatos elsajátításában (először szótagszerkezet, hangsúly és legfeltűnőbb fonetikai jegyek)

Fonetika – beszédhangok előállítását, terjedését és érzékelését vizsgálja

Intonáció (hanglejtés) – a hangmagasság jelentésmegkülönböztetést szolgáló használata a beszédben

- Dallam utánzása : nagy tata = tatata
- 1. év vége felé eltérő hanglejtéssel fejeznek ki kérdést, hívást, üdvözlést, csodálkozást stb.
- 2. év folyamán nyomatékbeli különbségek
- Bizonyos szavak eltérő hangalakú szótagjai egyforma hangalakúak lesznek (ball = bobo, water = wowo)
- tizenéves korban sem ismernek minden jelentést, amit az intonáció hordozhat

Morfológia

szavak szerkezetének tanulmányozása a szavakat alkotó morfémákra összpontosítva
morféma: a nyelvtan legkisebb jelentést hordozó egysége

Hibák: a legtöbbet mondanak a nyelvelsajátításról
Sok könyvek vannak a szekrényen.

Láttam egy fekete lót.

Ő sütit ett.

Nem elmegyek.

Az én mamám szépebb.

GRAMMATIKA

a nyelv szabályrendszere

- a referencia problémája: hogyan tanulják meg a gyerekek, hogy egy adott szó pontosan mire vonatkozik
- a nyelvtan problémája: a gyerekek nem nyelvtani szabályokat tanulnak az anyanyelvük elsajátításakor, hanem példákat – sokszor hibás példákat

Szülők sokszor nem javítják a nyelvtani hibákat, csak megérteni akarják a gyereket

Egyszavas megnyilatkozások (egyszavas mondatok – holofráziszok) - 12-18 hó

- csak adott helyzetben van értelmük
(*labda = hozd vissza, add ide v. játsszunk*)
- két szó, de egy egység! (*adide, hóvan*)
- prozódia és gesztusok segítséget nyújtanak a különböző tartalmak kifejezésében
- nem egyszerűen szavakat tanulnak, hanem gesztuscsoportokat: „itt van az ágyon a baba”

Kétszavas mondatok (18. hónap)

- átmeneti időszak: nem egy ritmusegység a két szó: *Mama. El.*
- hosszabb sorozatok: *Mama. Ajtó. Lát. Mama. Mama.*
- cselekvés (*Papa megy*), hatás (*Csuk ablak*), megállapítás (*Ott kert*), leírás (*Nagyon hideg*)

Mondatszerkezet

- telegrafikus jelleg: névelők, létige és szóvégződés elhagyása (kb. 3 éves korig)
- mellérendelt tagmondatok (és) – mesélés!
- alárendelt tagmondatok: *mert, mivel, ha, miután, ami, aki, amikor*
- 4 éves kor: rendhagyó alakzatok
- 7 éves kortól: mondatfűzés finomabb formái (*valóban, tényleg, például*)
- 10 éves korban is tart bizonyos szerkezet típusok elsajátítása (nagyon eltérő mondatoknak is lehet ugyanaz a jelentésük, pl. szenvedő szerkezet)

SZEMANTIKAI FEJLŐDÉS

nyelvi jelentés vizsgálata

Első szavak („itt és most”)

- emberek, állatok, ételek, játékok, ház körüli tárgyak
- mozgás és mindennapi tevékenységek (*pápá, szia*)
- testrészek és testi funkciók; öltözködés
- közlekedési eszközök és ezek hangjai
- elhelyezkedés (*ott, figyelj, be, fel*)
- társas szavak (*hm, igen, ne, köszí*)
- leíró szavak (*helyes, forró, nagy*)
- szituációs szavak (*az, enyém, őket*)
- ami egyeseknél az első, másoknál sokkal később jelentkezik (*lámpa, banán – baba, mami*)
- vizsgálat 1 éves amerikai gyermekekkel: megértés: hetente 22 új elem; produkció: heti 10 új szó; 18. hónapra: min. 250 szó megértése, 50 szó használata, 2 éves korra: több, mint 200 szó; ezután kevés a pontos info a passzív és aktív szókincs nagyságáról
- 3-4 éves kor: szótári robbanás és a választékosság is javul

Hibák:

- túláltalánosítás
- aluláltalánosítás
- hibás párosítás

- 6. év után is problémák: egyes igék (*kell, lehet, akar, tud*), névutós szerkezetek (*valami ellenére*); igék jelentéskülönbsége (*kérdez/mond; mond/ígér*)
- meghatározásokba való integrálás: először üres, félreérthető válaszok, aztán jellemző- vagy funkciókiemelés (vélt funkció – *orvosságos csésze*); 8-9 éves kor - felnőttek definícióihoz hasonló
- életünk végéig tart (fonológiai és nyelvtani fejlődés kb. 10 éves korban befejeződik)

PRAGMATIKAI FEJLŐDÉS

(a nyelv használata társas helyzetekben)

Együttműködési alapelvek (miként viszonyulunk egészében az interakcióhoz): minőség, mennyiség, *relevancia*, mód maximája (Grice)

Társalgási készségek

- 2 éves kor: csapongók; szülők szerepe; párbeszéd és monológ keveréke (példa)
- 3 éves kor: párbeszéd; társalgás kezdeményezése; megfelelő válaszolás
- 3-5 éves kor: nagy fejlődés: megszólítási formák és udvariassági jelölők; kommunikáció „helyreállítása” (homályos megnyilatkozások megismétlése, magyarázatkérés); hosszú rábeszélési taktikák (példák)
- Szerepjátékok – társalgás szabályainak tanulása és a történések feldolgozása (néha jobb véget játszanak)

Ikrek

egyékkel összehasonlítva

- 2 éves kor végén sokszor egymás hangjaira válaszolnak, ez játék
- ritkán beszélnek egyszerre, ismerik egymás ritmusát, a megnyilatkozások felosztása
- kriptofázia („*titkos nyelvek*”): egyéni beszéd legalább 40%-uknál (sokszor abnormális intonáció és ritmus); probléma, ha később is fennmarad (Poto és Cabenga- kaliforniai ikrek – még 8 éves korukban is)
- egyéni nyelvi készségek fejlődésében késésben vannak (3-4 éves korban 6 hónap lemaradás)
- ügyesebbek a társalgás fenntartásában és a felnőttekkel folytatott interakcióban

IRODALOM

Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J.:

Pszichológia. Osiris. – Nyelvi fejezetek

Eysenck, M. W., Keane, M. T.: Kognitív pszichológia. Nemzeti

Tankönyvkiadó, 1997. – Nyelvi fejezetek

Pléh Cs. et al. (szerk.): Kognitív Idegtudomány. Osiris, Bp., 2003 –

Nyelvi fejezetek

Bereczkei Tamás: Evolúciós pszichológia, Osiris, 2003.

Chomsky: Mondattani szerkezetek. Osiris, Bp. 1995.

Pinker, S.: *A nyelvi ösztön*. Bp., Typotex, 1999

Pléh Csaba és Győri Miklós (szerk): *A kognitív szemlélet a nyelv kutatásában*. Bp.: Pólya, 1997.

Pléh Csaba: *A mondatmegértés a magyar nyelvben*. Bp.:

Osiris, 1998.

Szabó Csaba: Gondolkodás (nyelvi fejezetek)

Crystal, D.: *A nyelv enciklopédiája*. Bp., Osiris, 1998. Megfelelo fejezetek.

Pléh Csaba (szerk., 1980): *Szöveggyűjtemény a pszicholingvisztika tanulmányozásához*. Bp.: Tankönyvkiadó

Pléh Csaba (szerk., 1989): *A beszédmegértés és a beszédprodukciónak a pszichológiája*. Bp.: Tankönyvkiadó

Gósy Mária: *Pszicholingvisztika*. Bp., Corvina, 1999

Bánréti Zoltán (szerk.): *Nyelvi struktúrák és az agy*. Bp., Corvina, 1999

Polonyi Tünde és Kovács Ágnes Melinda (2005). Többnyelvű elmék. In: Gervain, J., Kovács, K., Lukács, Á., Racsmány, M. (szerk.) *Ezerarcú elme*. 187-199 Akadémiai Kiadó, Budapest.

Polonyi Tünde és Mérő Diana (2007). A sikeres második nyelvtanulás tényezői, *Alkalmazott Pszichológia*, IX, 2, 88-118.

Bugán Antal és Oláh Attila: Fejezetek a pszichológia alapterületeiből – nyelvi rész

TÉMÁK

A nyelv: általános kérdések, a nyelv funkciói, nyelvi szintek, nyelv és gondolkodás. A nyelvelsajátítás folyamata: fonológiai, grammatikai, szemantikai, pragmatikai fejlődés.

A nyelv: tanuláselméleti magyarázat. Empirikus adatok, elméletek, kritikák.

A nyelv: a nativista elképzelés. A nyelvelsajátítás magyarázata, kritikus periódus, csimpánzok nyelvtanulása.

A nyelv: kognitív megközelítés. Adatok és elképzelések. Összehasonlítás a többi elmélettel.

- A nyelvi megértés folyamata: mentális lexikon, szavakhoz való hozzáférés, a modularizmus, interakcionalizmus. A kontextus hatása.
- Nyelvhasználat: a beszédprodukciónak folyamatai, a hibázások típusai, magyarázó elméletek. Az írás és olvasás. Kétértelműség.
- Kommunikáció, metakommunikáció.
- Diszfunkciók; agy és nyelv.
- Idegen nyelv tanulása, nyelvtanulási módszerek, nyelvi tehetség.
- A kétnyelvűség: meghatározása, típusai, a nyelvek kapcsolata, mentális szerveződés, a nyelvek egymásra való hatása